

Anmälningar och utredningar om påstådda missförhållanden vid anstalten Skänninge. Även uttalanden om JO:s uppgifter

Beslutet i korthet: Sommaren 2023 framförde tre intagna allvarliga klagomål mot vissa anställda vid anstalten Skänninge. Klagomålen rörde att personal hade utsatt intagna för övervåld och hot samt gjort rasistiska och andra nedsättande uttalanden. Anmälningarna har handlagts i de ärenden som detta beslut gäller.

JO tog även i tiden efter att Kriminalvården hade yttrat sig över anmälningarna del av ytterligare uppgifter om liknande påstådda missförhållanden i delar av verksamheten vid anstalten Skänninge. Detta ledde till att JO Katarina Pålsson den 18 januari 2024 i ett särskilt ärende beslutade att inleda en förundersökning om tjänstefel och misshandel vid anstalten. Prövningen av de inledningsvis nämnda klagomålsärendena fick därför avvakta. Den 16 september 2024 beslutade JO att lägga ned förundersökningen eftersom brott inte kunde styrkas.

När det gäller de anmälningar som behandlas i sak i detta beslut framhåller JO att det skulle vara fullständigt oacceptabelt om Kriminalvårdens personal agerat på det sätt som anmälarna har beskrivit. Hon noterar emellertid att Kriminalvården har tillbakavisat uppgifterna samt att myndigheten har genomfört olika utredningsåtgärder och att berörda befattningshavare ska ha fått möjlighet att lämna synpunkter. Eftersom ord står mot ord är hennes slutsats att det som har kommit fram inte kan ligga till grund för kritik.

JO betonar att hon har haft långt framskridna planer på att genomföra en inspektion av anstalten, men mot bakgrund av bl.a. vidtagna åtgärder är det inte aktuellt i dagsläget. Eftersom JO utreder flera andra ärenden som rör anstalten har hon dock anledning att inom den närmaste tiden återkomma till skilda förhållanden där.

I beslutet beskrivs JO:s uppgifter som extraordinärt tillsynsorgan. JO redogör bl.a. för hur hennes tillsyn främst utövas och konstaterar att det är ytterst ovanligt att JO inleder förundersökning.

Anmälningar

I anmälningar som kom in till JO i juli och augusti 2023 klagade tre intagna på bl.a. larmstyrkan vid anstalten Skänninge. Klagomålen avsåg sammanfattningsvis att personal hade utsatt intagna för övervåld, främst i samband med ingripanden, och hot samt gjort rasistiska och andra nedsättande uttalanden.

Utredning

JO tog in bl.a. daganteckningar från kriminalvårdsregistret (KVR) i dnr 6247-2023.

Kriminalvården uppmanades att yttra sig över klagomålen.

I sitt remissvar anförde myndigheten, genom regionchefen för Region Öst, i huvudsak följande:

6048-2023

Den första anmälan i ärendet avser en händelse som ska ha inträffat i början av april 2023 då den intagne var placerad på avskildhetsavdelning. Den intagne uppger att personalen under tiden i avskildhet ska ha uttalat sig otrevligt och hotfullt mot honom samt gått in på rummet och misshandlat honom.

Den andra anmälan i ärendet avser en larmsituation som ska ha inträffat den 23 juni 2023. Den intagne uppger att personalen bl.a. ska ha greppat tag i honom hårt, skrikit på honom, hotat honom och tagit stryptag på honom.

6247-2023

Anmälan avser en händelse som ska ha inträffat den 2 augusti 2023. Den intagne uppger att han blivit nedtryckt i en stol och misshandlad. Personalen ska också ha uttalat sig nedsättande mot honom.

6282-2023

Anmälan avser en händelse som ska ha inträffat i den 2 augusti 2023. Den intagne uppger att personalen ska ha uttalat sig kränkande om de intagna.

Utredning

Uppgifter om sakförhållanden har inhämtats från kriminalvårdschefen för VO Skänninge, vari anstalten Skänninge ingår. Genom utredningen har sammanfattningsvis följande framkommit.

6048-2023

Avseende den första anmälan så har samtal skett med den personal som arbetat de aktuella dagarna, kontroll har skett av anteckningarna från tiden då den intagne var placerad i avskildhet (7–12 april 2023) och det har inhämtats uppgifter från anstaltens sjukvårdsmottagning. Det framkommer inga uppgifter om att den intagne haft några skador efter avskildheten. I samtal med de som arbetat den aktuella dagen har det inte framkommit något som tyder på att den intagne behandlats felaktigt eller att någon misshandel ägt rum. Det har inte framkommit något som styrker de uppgifter som den intagne har lämnat i sin anmälan.

Avseende den andra anmälan så har samtal skett med den personal som arbetat den aktuella dagen och kamerabevakningen har kontrollerats. På den aktuella avdelningen hade det dagarna innan händelsen varit svårt att få de intagna, inklusive den intagne som lämnat in anmälan, att gå till sina rum vid inläsning. Personalen hade tidigare samma dag pratat med den intagne som skrivit anmälan angående att han skulle följa personalens anvisningar vid inläsning. Vid tiden för inläsning den aktuella dagen vägrade den intagne följa personalens anvisningar att gå till sitt bostadsrum. Eftersom den intagne fortsatte vägra gå till sitt bostadsrum bedömde personalen det nödvändigt att skyndsamt tillkalla mer personal, varför larm aktiverades. För att kunna tala med den intagne enskilt fördes han till ett samtalsrum där man höll ett tillrättavisande samtal avseende vikten att följa personalens anvisningar. Av kamerabevakningen från den aktuella larmsituationen framgår bl.a. att personalen tog avslappnade grepp om den intagne när de eskorterade honom till samtalsrummet. Av kamerabevakningen framgår också att

den intagne befann sig inne på rummet med personal i ca två minuter för att sedan lugnt och till synes opåverkad gå till sitt rum utan att någon höll i honom. På vägen till sitt rum diskuterade han med personalen och pekade på en klocka på väggen. Kriminalvårdschefen anser att ingripandet har varit proportionerligt och försvarligt samt att uppgifterna i utredningen inte ger något stöd för att den intagne skulle ha behandlats felaktigt i samband med händelsen.

6247-2023

Den intagne fick ett krampanfall på avdelningen och en annan intagen påkallade avdelningspersonalens uppmärksamhet. Avdelningspersonalen gick till avdelningen och aktiverade larm. Avdelningspersonalen tog därefter med sig den intagne till vaktrummet. När larmstyrkan anlände stod den intagne i vaktrummet. Den intagne var då uppjagad, utåtagerande och följde inte personalens instruktioner. Två personer ur larmstyrkan tog då grepp om den intagnes ena arm och huvud. Den intagne blev alltmer utåtagerande och personalen tog då fastare grepp. Larmchefen var inte närvarande i rummet under denna situation utan kom in först efter att personalen släppt kontrollgreppet. Den intagne har trots detta särskilt pekat ut larmchefen. Av sjukvårdsjournalen framgår att det på den intagnes begäran den 4 augusti 2023 dokumenterats skador efter händelsen den 2 augusti 2023. Av dokumentationen framgår bl.a. att den intagne hade blåmärken över ena revbenet, sin vänstra biceps och höger hand. Den intagne uppgav vid tillfället att han hade väldigt ont i nacken samt ont i höger hand vid knogarna och handleden. Kriminalvårdschefen bedömer att den skada som den intagne uppger ska komma från att han blev knäad har uppkommit när han sattes ner i stolen, vilken hade ett högre armstöd i trä. Kriminalvårdschefen anser utifrån utredningen att larmstyrkan agerat proportionerligt utifrån tillgänglig information. Ingen i personalen har lämnat några uppgifter som tyder på att någon skulle ha uttalat sig otillbörligt mot den intagne eller knäat denne under ingripandet.

6282-2023

Det har under anstaltens utredning inte framkommit något om att personalen skulle ha uttalat sig rasistiskt. Varken personal eller andra intagna har lämnat någon information angående en sådan händelse som den intagne beskriver. Den intagne har inte heller själv sagt något till personalen.

Rättslig reglering

Av 1 kap. 4 § fängelselagen (2010:610), FäL, framgår att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet.

Av 1 kap. 6 § FäL framgår att verkställigheten inte får innebära andra begränsningar i den intagnes frihet än som följer av denna lag eller som är nödvändiga för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas. En kontroll- eller tvångsåtgärd får endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas.

Av 24 kap. 2 § 1 st. brottsbalken framgår följande. Rymmer den som är intagen i kriminalvårdsanstalt eller som är häktad, anhållen eller annars berövad friheten eller sätter han eller hon sig med våld eller hot om våld till motvärn eller gör han eller hon på annat sätt motstånd mot någon som han eller hon står under uppsikt av, när denne ska hålla honom eller henne till ordningen, får det våld användas som med hänsyn till omständigheterna är försvarligt för att rymningen ska hindras eller ordningen upprätthållas. Detsamma ska gälla om någon annan än de som nu har nämnts gör motstånd i ett sådant fall.

Kriminalvårdens bedömning

Avseende ärendena 6048-2023 och 6282-2023 finner Kriminalvården utifrån de uppgifter som Kriminalvårdschefen vid anstalten Skänninge lämnat inget stöd

för de intagnas påståenden om att personalen använt våld mot dem eller på annat sätt agerat eller uttalat sig otillbörligt. Dessa anmälningar föranleder därför inga åtgärder eller ytterligare uttalanden från Kriminalvården.

Kriminalvården vill avseende ärende 6247-2023 framföra följande. Det framstår inte som osannolikt att en del av de skador som dokumenterats på den intagne kan ha uppstått vid ingripandet i vaktrummet. Kriminalvården finner dock utifrån Kriminalvårdschefens uppgifter inte något stöd för att den intagne under ingripandet skulle ha blivit knäad eller utsatt för otillbörliga uttalanden från personalen. Av utredningen framgår att den intagne inne på vaktrummet varit uppjagad, utåtagerande och inte lyssnat på personalens instruktioner. Mot denna bakgrund finner Kriminalvården att personalens agerande i vaktrummet varit proportionerligt för att få kontroll över den intagne.

Anmälarna fick tillfälle att kommentera remissvaret. En av dem, anmälaren i ärendet med dnr 6048-2023, yttrade sig och anförde bl.a. följande. Efter det som hände i april 2023 vågade han inte ta kontakt med anstaltens sjukvård för att få sina skador dokumenterade eftersom personalen sade att de skulle läsa hans meddelanden till sjukvården och hotade med att det då skulle bli mycket värre för honom. När det gäller händelsen i juni förde personalen honom till ett rum utan kamera för att de hade för avsikt att misshandla honom.

Bedömning

Om JO:s uppgifter som extraordinärt tillsynsorgan

JO granskar att de som utövar offentlig verksamhet följer lagar och andra föreskrifter. Vidare ska JO särskilt se till att man iakttar det grundlagsfästa kravet på opartiskhet och saklighet samt att det inte görs intrång i enskildas grundläggande fri- och rättigheter.

Tillsynen utövas främst genom att den enskilda justitieombudsmannen prövar klagomål från enskilda. Därutöver genomförs inspektioner – föranmälda såväl som oanmälda – och olika undersökningar på eget initiativ. En ombudsman får dessutom som särskild åklagare väcka åtal mot en befattningshavare som genom att åsidosätta vad som åligger honom eller henne i tjänsten eller uppdraget har begått en annan brottslig gärning än tryckfrihetsbrott eller yttrandefrihetsbrott. Slutligen kan en anmälan göras till den myndighet som i vissa fall har i uppgift att besluta om disciplinpåföljd. Allt detta framgår av lagen (2023:499) med instruktion för Riksdagens ombudsmän (JO); se särskilt 14, 17, 21 och 22 §§.

Det är alltså framför allt genom att utreda klagomål och genomföra inspektioner som JO utövar sin tillsyn. Granskningen ska inte ersätta de uppgifter och den rättstillämpning som en ordinarie myndighet ska sköta. Bestämmelsen om förundersökning och åtal i 21 § JO-instruktionen är därför utformad på det sättet att en ombudsman, till skillnad från en allmän åklagare, har möjlighet att välja i vilken utsträckning en förundersökning ska inledas och åtal väckas. Regleringen i denna del ger uttryck för JO:s ställning som ett extraordinärt tillsynsorgan (bet. 2022/23:KU32 s. 49 f.). I praktiken är det ytterst ovanligt att JO inleder förundersökning, och i de fall det sker rör det sig företrädesvis om misstankar om tjänstefel eller brott mot tystnadsplikt och liknande.

Den som står under JO:s tillsyn är i enlighet med 13 kap. 6 § regeringsformen skyldig att lämna de upplysningar och yttranden som JO begär inom ramen för utredningen av ett tillsynsärende. Bestämmelsen innebär en skyldighet för myndigheter och enskilda tjänstemän att biträda JO i utredningsarbetet (bet. 2023/24:KU11 s. 18). Den granskade myndigheten måste således göra det som är möjligt för att klarlägga sakförhållandena, bl.a. genom att inhämta information från samtliga befattningshavare som kan bidra till den egna utredningen. Det här innebär också att en enskild tjänsteman inte kan avstå från att lämna uppgifter som kan ha betydelse för JO:s utredning, utan han eller hon måste sanningsenligt beskriva sina tjänsteåtgärder och sitt handlande. Denna sanningsplikt gäller däremot inte när JO bedriver förundersökning; då behöver befattningshavaren inte ens yttra sig. (Se t.ex. JO:s beslut den 10 juni 2024, dnr 5614-2023, och JO 2018/19 s. 588, dnr 4183-2016.)

Anmälningarna mot anstalten Skänninge och inledande av förundersökning m.m.

Tre intagna framförde alltså sommaren 2023 allvarliga klagomål mot vissa anställda vid anstalten Skänninge. Jag valde att utreda anmälningarna i sedvanlig ordning och uppmanade i september samma år Kriminalvården att yttra sig över dem.

JO fick även därefter del av, och har på olika sätt tagit emot, ytterligare uppgifter om liknande påstådda missförhållanden i delar av verksamheten vid anstalten Skänninge. Det gjordes vidare gällande att det bl.a. fanns personal i anstalten som upprättade oriktiga redogörelser om misstänkt misskötsamhet. Anmälningarna kom från både intagna och deras anhöriga och riktade sig mot såväl enskilda kriminalvårdare som grupper av anställda.

Kriminalvårdens remissvar i de ärenden som behandlas i detta beslut kom in till JO i november 2023. En kort tid senare inkom en skrift till JO med ytterligare graverande anklagelser. På grund av det som då framfördes och de uppgifter som under en period hade förts fram eller på annat sätt kommit till min kännedom bedömde jag att det fanns anledning att anta att befattningshavare som står under min tillsyn hade gjort sig skyldiga till i vart fall tjänstefel och misshandel. Jag beslutade därför den 18 januari 2024 att inleda en förundersökning om sådana brott vid anstalten Skänninge (dnr 440-2024). I samband med det bestämde jag att min prövning av de tre utredda klagomålen fick avvakta.

Det bör nämnas att det under våren i år fortsatte att komma in en mängd anmälningar mot anstalten Skänninge. Jag har dessutom noterat att några händelser har polisanmälts och att medier senare rapporterat om situationen där. Det var nödvändigt att min brottsutredning fick ha sin gång, inte minst med hänsyn till de regler som gäller för en förundersökning respektive en sedvanlig utredning i JO:s klagomålshantering. I de fall som de tillkommande klagomålen rörde snarlika påståenden vidtog jag därför inte några särskilda åtgärder. Många ärenden är fortfarande öppna.

Inom ramen för den förundersökning som jag bedrivit från januari 2024 har bl.a. ett antal personer hörts och handlingar granskats. Sedan materialet redovisats och gått igenom har jag nu kommit fram till att brott inte kan styrkas. Jag beslutade därför den 16 september 2024 att lägga ned förundersökningen.

När det gäller de här i sak behandlade anmälningarna innehåller de alltså allvarliga påståenden, bl.a. om övervåld i samband med ingripanden av den s.k. larmstyrkan eller kontrollgruppen samt om ett rasistiskt och förnedrande bemötande från enskilda kriminalvårdare. Det är givetvis fullständigt oacceptabelt om Kriminalvårdens personal har agerat på det sätt som anmälnarna har beskrivit. Myndigheten har dock tillbakavisat uppgifterna. Visserligen har jag något svårt att förstå hur kriminalvårdschefen ansett sig ha underlag och insikt nog att dra så säkra slutsatser om hur en av de skador uppkommit som anmälaren i ärendet med dnr 6247-2023 hade efter händelsen i augusti 2023. Såväl Kriminalvården som anstalten har emellertid genomfört olika utredningsåtgärder, och berörda befattningshavare har enligt uppgift getts möjlighet att lämna synpunkter och dessutom fått ta del av myndighetens remissvar. Jag får därmed konstatera att ord står mot ord, och jag bedömer att ytterligare åtgärder inte skulle leda till något annat resultat. Det som har kommit fram kan inte ligga till grund för kritik.

Med anledning av att anmälaren i ärendet med dnr 6048-2023 har anfört att personalen sagt att de skulle läsa hans meddelanden till sjukvården vill jag understryka att ett sådant handlande naturligtvis inte är tillåtet utifrån reglerna om hälso- och sjukvårdssekretess (se 8 kap. 1 och 2 §§ och 25 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen [2009:400] samt t.ex. JO 2015/16 s. 249, dnr 5775-2014).

Avslutning

Jag har haft långt framskridna planer på att genomföra en inspektion av anstalten Skänninge. Som framgått har jag dock bedrivit en förundersökning under flera månader med tillhörande utredningsåtgärder. De allvarliga uppgifterna om missförhållanden och oprofessionellt bemötande i delar av verksamheten måste vara kända hos Kriminalvården. Det är därför inte aktuellt att inspektera anstalten i dagsläget.

Avslutningsvis kan det nämnas att jag har utrett och utreder andra ärenden som rör Skänninge. I början av året fick t.ex. anstalten allvarlig kritik för att ha tillämpat en rutin som inneburit att intagna vid larm hade placerats i avskildhet utan att något formellt beslut hade fattats (se mitt beslut den 16 januari 2024, dnr 3439-2023). I flera pågående granskningar har Kriminalvården yttrat sig eller uppmanats att göra det. Ärendena handlar om bl.a. hanteringen av intagnas begäran om omprövning och överklagande (dnr 3598-2024 och 4777-2024) samt hanteringen av handlingar med sekretesskyddade eller annars känsliga uppgifter (dnr 2787-2024 och 3083-2024). Det kan noteras att jag i ärendet med

dnr 2787-2024 alldeles nyligen beslutade om en förnyad s.k. remiss till Kriminalvården eftersom anstalten inte hade hört de i anmälan namngivna kriminalvårdarna, trots att det enligt min mening var uppenbart att det borde ha gjorts och en långtgående undersökningsplikt ligger på den granskade myndigheten (se min redogörelse inledningsvis). Av liknande skäl begärde jag häromdagen ett kompletterande yttrande från Kriminalvården även i ett annat ärende som rör anstalten Skänninge (dnr 4616-2024).

Jag återkommer alltså inom den närmaste tiden till skilda förhållanden vid anstalten Skänninge och kommer att göra de uttalanden och vidta de åtgärder som jag då anser är motiverade.

Ärendena avslutas.

Beslutet har fattats av JO Katarina Pålsson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättsakkunniga Sanna Ekman har föredragit ärendena och byråchefen Catrine Björkman har deltagit i beredningen.